

DOUĂ PROBLEME DE NUMISMATICĂ DOBROGEANĂ *

În cele ce urmează ne limităm pentru moment să prezentăm tezele principale în legătură cu două probleme de numismatică antică dobrogeană. Prima problemă este în legătură cu numismatica cetății Histria.

Este știut azi, că spre deosebire de ceea ce s-a cunoscut și comentat în tratatele devenite clasice ale lui B. Pick, emisiunile monetare ale acestei cetăți vor trebui împinse înapoi pînă înspre începuturile secolului al V-lea î.e.n.¹ Cercetările recente, fără a epuiza problema, au strîns și publicat suficiente date² pentru ca să schițeze drumul pe care cercetarea actuală va avea să-l urmeze, căutînd să dea o soluționare mai adînc fondată începuturilor emisiunilor monetare ale cetății His-

* Comunicare trimisă la Congresul de arheologie de la Constanța din octombrie 1970.

¹ B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin, 1898, p. 147 și urm. Dar trebuie să remarcăm de îndată că numismatul berlinez își baza datarea pe materialul cunoscut pînă în acel timp.

Cu toate acestea el a fost precaut și a adăugat că cele mai vechi emisiuni monetare ar fi fost bătute „um 400 v. Chr., vielleicht auch noch etwas früher“... De atunci materialul monetar histrian s-a îmbogățit și diferite studii n-au întîrziat să apară. Vom menționa doar unele, rămînînd ca o enumerare completă a lor să o facem cu altă ocazie. Const. Moisil, *Cele mai vechi monede din Istros*, în *CNA*, IV, 1923, p. 2—4. S. Dimitriu, *Descoperiri monetare*, în *Histria I*, București 1954, p. 464—468. G. Buzdugan și I. Mititelu: *Contribuții la clasificarea unor monede histriene*, în *SCN*, III, 1960, p. 385—404. P.O. Kariškowski, în *VDI*, 2, 1957, p. 138—140. Em. Condurachi, *Der Beitrag der Münzfunde von Istros zur Kenntnis des Waren und Geldumlaufes an der Unterendonau im Vor-römischen Zeitraum*, în *Wissenschaftliche Annalen* (Berlin), 6, 5, 1957, p. 289—304. C. Preda, *Despre monedele histriene cu roata și legenda IΣT*, în *SCN* III, 1960, p. 21 și urm. Mai nou, O. Iliescu, în *Viața economică*, din ianuarie 1967 și V. Canarache, *Sistemul ponderal și tipologia drahmelor istriene de argint*, în *Pontice*, I, 1968, p. 107—192 (cu rezerve în ceea ce privește cronologia).

² În special ultimele două lucrări menționate în nota precedentă.

tria³. Este vorba aci de un aspect tipologic care va avea de urmărit și înșierat cele mai vechi emisiuni monetare histriene, atât în argint, cât și în bronz, din secolele V și IV î.e.n. Paralel cu aspectul tipologic este cel cronologic, care va avea de propus limite rezonabile între emisiunile monetare ale cetății de pe malul lacului Sinoe. Sînt de așteptat cercetări mai adîncite, care sprijinite pe materialul bogat ce poate fi astăzi consultat, pot să pună pe noi baze cronologice emisiunile monetare ale Histriei.

Dar dacă în acest domeniu avem de așteptat rezultatul unor laborioase cercetări, adesea ori nu lipsite de îndoieli și semne de întrebare, într-un alt domeniu, a cel al spațiului pe care cetatea mileziană ce ne solicită atenția și-a desfășurat activitatea economică a făcut progrese remarcabile în ultimii ani⁴. Într-adevăr, cercetările recente au dovedit că departe ca Histria să se fi dezvoltat sub auspiciile Olbiei, ea a cunoscut o puternică activitate economică proprie, în desfășurarea căreia folosea ca instrument de schimb și moneda emisă de ea. Această activitate, bazată pe descoperiri monetare, ne arată că Histria a desfășurat-o atât de-a lungul coastelor vestice și nordice ale Pontului Euxin, cât și de-a lungul așa de comodului ax de comunicație pe care-l constituia Dunărea.⁵

Pe baza unor atari descoperiri monetare am putut să schițăm teritoriul geografic și implicit și populațiile cu care cetatea Histria își desfășura activitatea sa economică ce i-a adus prosperitatea pe care cercetările arheologice ne-o relevă cu fiecare campanie. Acest teritoriu cuprinde întreaga Dobroge și regiunile de coastă nord pontice pînă la Herson. În aceea ce privește teritoriul geto-dacic activitatea coloniei mileziene ce ne preocupă a fost documentată destul de insistent la populațiile geto-dace de pe teritoriul Moldovei⁶ și în ultima vreme chiar și pe cel al Munteniei⁷. La datele publicate de mine în 1965 cercetătorul sovietic A. G. Zaghinailo adaugă în 1966 date noi privind prezența monedelor histriene în grădiștea de lingă satul Roxolani, din regiunea Odesa⁸. Pentru a ilustra ponderea ce o avea Histria în activitatea economică a acestei regiuni este suficient să amintesc cîteva cifre care vorbesc de la sine. În cursul săpăturilor din această așezare

³ Pentru studiul tipologiei și stabilirea cronologiei acestor monede ne este de mare folos, printre altele, tezaurul publicat recent de către A. Nudelman, în *Trudî*, II, 1969 (Kîșinev), p. 121—128.

⁴ B. Mitrea, *Descoperirile monetare și legăturile de schimb ale Histriei cu populațiile locale în secolele V-IV î.e.n.*, în *Studii Clasice*, VII, 1965, p. 143—167. Studiul este însoțit de o hartă pe care sînt fixate localitățile cu descoperirile de monede histriene ce i-au fost cunoscute autorului pînă la aceea dată.

⁵ *Loc. cit.*, p. 148.

⁶ B. Mitrea, *art. cit.*, p. 149.

⁷ C. Preda, și B. Ionescu, *Tezaur de drahme din Histria și imitații Filip II, descoperit la Crivăț (raionul Oltenița)*, în *Revista Muzeelor*, III, 1, 1966, p. 67—70. Cf. C. Preda, *Aspects de la circulation des drachmes d'Histria dans la Plaine Getique et la datation des premières imitations de type Philippe II (Trésor de Scărișoara, district d'Oltenița) în Dacia*, N. S., X 1966, p. 221—235.

⁸ A. G. Zaghinailo, în *Materiali po arheologii severnogo Pricernomorea*, 5, 1966, p. 100—131.

întărită de pe malul stîng al limanului Nistrului au fost aflate, studiate și publicate nu mai puțin de 256 de monede antice⁹. Din acest total Histria este prezentă prin 214 monede: 6 de argint și 208 de bronz, ceea ce înseamnă nu mai puțin de 83,59% din totalul monedelor descoperite în respectiva așezare antică.

Pentru a se putea face o comparație cu celelalte monede care s-au găsit în aceeași grădiște a Roxolanilor amintim că Olbia este prezentă prin 25 monede de bronz, ceea ce înseamnă 9,76%, iar cetatea Tyras din apropiere a documentată doar prin 9 monede, ceea ce reprezintă doar 3,52% din totalul materialului monetar descoperit în localitatea amintită.

Cercetătorii sovietici, M. I. Sinițin¹⁰ și A. G. Zaghinailo¹¹, au subliniat în publicația lor legăturilor strînse pe care această așezare a avut-o cu colonia Histria. S-a emis chiar ipoteza că ar putea fi o colonie a Histriei¹².

* * *

Cea de a doua problemă de numismatică dobrogeană se referă la monedele lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, descoperite în Dobrogea.

În publicațiile de pînă acum au fost aduse la cunoștința cercetătorilor un număr destul de mare de astfel de monede de aur, argint și bronz, care poartă pe ele efigiile cunoscute și numele acestui rege macedonean¹³. Pe baza lor s-a tras concluzia logică: pătrunderea economică grecească în Scythia Mică este încă din vremea lui Filip al II-lea, care-i prezent prin numeroase monede. Poziția aceasta a fost întărită de un fapt istoric bine cunoscut: expediția aceluiași rege macedonean pe meleagurile Scythiei Minore împotriva regelui scit Atheas. Deci nimic mai normal decît aflarea acestor monede pe pămîntul dobrogean și în coloniile grecești, în special la Histria.

Cu toate acestea, lucrurile nu sînt așa de simple și toate aspectele rezolvate, cum ar părea la prima vedere. Sînt încă destule dificultăți ce trebuiesc învinse și nu este exclus ca la capătul acestui efort să reușim să avem o cu totul altă optică, decît cea cu care ne-am obișnuit noi pînă acum.

⁹ Cf. și P. Alexandrescu, *Însemnări arheologice*, în *Studii Clasice* XII, 1970, p. 149—56, care reproduce toate datele esențiale ale lui A. G. Zaghinailo și le însoțește de un comentariu aprofundat.

¹⁰ M. I. Sinițin, în *Materiali...*, 5, 1966, p. 55, apud P. Alexandrescu, *loc. cit.*, p. 151—152, care traduce în românește concluziile la care ajunge cercetătorul sovietic.

¹¹ A. G. Zaghinailo, *loc. cit.*

¹² M. I. Sinițin, *op. cit.* p. 55.

¹³ Cu titlu de exemple amintim Const. Moisil, *Monetele dacilor*, în BSNR, XV, 1920, p. 60. B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *ED*, X, 1945, p. 27 și urm. Iudita Wingler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *Studii și cercetări științifice*, Cluj, VI, 1955, p. 13 și urm. Const. Preda, *Triburile geto-dace și circulația monedelor lui Filip al II-lea la nord de Dunăre*, în *SCIV*, VII, 1956, p. 267—288.

Dar despre ce este vorba ? Noi ne-am obișnuit să atribuim lui Filip al II-lea, așa cum am mai spus, monedele în cele trei metale care-i poartă numele și anumite efigii caracteristice ¹⁴.

Cercetările mai vechi și readucerea în câmpul cercetării actuale a acestei probleme, demonstrează că avem de-a face în această materie cu două categorii de monede : unele emise în timpul domniei lui Filip al II-lea și o altă categorie, emisă mult mai târziu, foarte târziu, în timpul domniei lui Alexandru cel Mare, parte după moartea lui.

În acest domeniu de cercetare trebuie amintite și folosite studiile lui E. T. Newell publicate încă cu mulții ani în urmă ¹⁵ (1912—1923, etc.), de care cercetătorii noștri nu-au ținut seamă. Recent, prețioase indicații au dat în această privință H. Seyrig, Margaret Thompson și în special Georges Le Rider ¹⁶, director la Cabinet des médailles de la Bibliothèque Nationale din Paris.

Ei au stabilit și unele criterii după care se pot face deosebirile între cele două emisiuni. Alte criterii, cele pentru staterii de aur, sînt acum în studiu la aceeași cercetător parisian.

Pentru moment reținem că o bună parte din tetradrahmele lui Filip II, publicate ca descoperite în Dobrogea ¹⁷, sînt de fapt *tetradrahme postume*, emisiuni ale unor anumite ateliere grecești. Aceste emisiuni au fost studiate și date. Pentru moment voi aminti doar una din aceste caracteristici : sînt mai ușoare decît cele emise de Filip al II-lea, cîntărind în jur de 14 g. Majoritatea lor au fost bătute în ultimile două decenii ale secolului al IV-lea, în unele monetării macedonene.

Implicațiile pe care le suscită această nouă poziție sînt numeroase și profunde. În primul rînd problema va trebui să fie extinsă pentru întreg teritoriul Daciei și apoi în mod deosebit pentru Thracia. De pe acum se poate prevedea că o parte din ceea ce noi am considerat ca prime imitații ale tetradrahmelor lui Filip, sînt de fapt emisiuni postume.

Dar pentru Dobrogea se mai pune o întrebare foarte acută : au pătruns monedele originale ale lui Filip al II-lea în timpul domniei lui ? În caz afirmativ, unde, în ce metal și în ce cantitate. Aceasta fiindcă cetatea Histria tocmai în această etapă ne dezvăluie aceea abundentă serie de emisiuni în argint care acoperă nu numai întreaga Scythie Minoră, ci cum am văzut și nordul pontic pînă la Herson și chiar pătrund în interior la populațiile daco-getice de la nord de Dunăre și apoi departe la Tyrageți.

¹⁴ Cf. B. V. Head, *Histria numorum* ², Oxford, 1911, p. 222—224.

¹⁵ Tot cu titlu de exemplu amintim E. T. Newell, *Reattribution of certain tetradrachms of Alexander the Great*, 1912, și mai apoi *Alexander hoards, Demanhur*, 1905. *Numismatic Notes and Monographs* 19, 1923.

¹⁶ Sugestia care ne-a condus la luarea de poziție o datorăm lui Georges Le Rider. Același autor și-a expus opinia sa în această privință în *Numismatique grecque, în Annuaire 1968/69. École pratique des Hautes Études, IV section*, Paris, 1969, p. 179.

¹⁷ Pentru alte exemplare descoperite pe teritoriul Daciei, vezi între altele : Const. Moisil, *Creșterea colecțiilor Cabinetului numismatic în Biblioteca Academiei Române*, vol. XLIX-LIII, 1938—1942, p. 1—2, nr. 3 și urm., cu menționarea, pe alocuri a localităților de descoperire.

Și mai rămîne o întrebare tulburătoare care se pune : Rămîn monedele lui Filip al II-lea (emisiunile contemporane) primele monede cu care au luat contact daco-geții, cum s-a crezut pînă acum sau nu cumva este cazul ca acest prim contact, această primă școală cu noul instrument de schimb al orînduirii sclavagiste să fie pus pe seama Histriei ?

Problema se pune, răspunsul va mai întîrzia pînă la efectuarea cercetărilor menționate.

Dar implicațiile pe care le produc noile separări de monede de tip Filip II sînt departe de a se epuiza. Ele afectează întreaga Dacie și o dată cu ea problema primelor emisiuni de monede geto-dace.

Cercetările care sînt în curs vor aduce lumini și în această privință.

DEUX PROBLÈMES DE NUMISMATIQUE EN DOBROUDJA

Résumé

L'auteur présente dans cet article les principales thèses se rapportant à deux problèmes de numismatique antique de la Dobroudja.

Le premier problème se rapporte à la numismatique d'Histria, étroitement liée à la pénétration de la monnaie en argent et en bronze, diffusée par cette cité, située au bord du lac de Sinoe, parmi les populations thraco-gètes et celles de l'endroit même, telle qu'elle est reflétée par les dernières découvertes du sud de l'U.R.S.S. de Roxolani, région d'Odessa, ainsi que par le trésor de Dorotzkoe, dans la R.S.S. Moldave.

Les découvertes à caractère numismatique de la station de Roxolani, où sur 256 monnaies antiques, 214 sont histriotes, infirment tout spécialement la thèse suivant laquelle les débuts d'Histria auraient été placés sous les auspices d'Olbia. En effet, ces découvertes révèlent les liens de commerce établis dès les premiers siècles de son existence entre Histria et les régions nord-pontiques.

Le second problème se rapporte aux monnaies du roi macédonien Philippe II. Les investigations numismatiques ont prouvé que la pénétration de la monnaie macédonienne portant l'effigie du roi Philippe II doit être divisée en deux étapes, vu qu'il s'agit de deux catégories de monnaies : la première comprend les monnaies frappées par Philippe II ; dans la seconde catégorie sont comprises les monnaies posthumes. L'auteur montre qu'une bonne partie des tétradrachmes de Philippe II, découverts en Dobroudja, sont d'une émission posthume. L'auteur expose ensuite les implications d'ordre historique de ces phénomènes dans le monde grec et scythe de Dobroudja.

ZWEI NUMISMATISCHE FRAGEN DER DOBRUDSCHA

Zusammenfassung

In diesem Aufsatz legt der Verfasser die wichtigsten Thesen in Zusammenhang mit zwei Fragen antiker Numismatik in der Dobrudscha dar.

Die erste Frage bezieht sich auf die Numismatik von Histria und zwar darauf, wie die Silber- und die Bronzemünzen, die von der Festung am Ufer

des Sinoe-Sees ausgegeben wurden, zu den thrakischgetischen und den Ortsbevölkerungen eingedrungen sind und auf die Art, wie sich diese in den jüngsten Funden im Süden der UdSSR, in dem Fundort Roxolani, Bezirk Odessa und im Schatzfund von Dorotzkoe, Moldauische SSR, widerspiegelt.

Ganz besonders die numismatischen Funde von Roxolani, wo von den 256 Münzen 214 aus Histria sind, machen die These hinfällig, nach der die Anfänge von Histria unter den Auspizien von Olbia gestanden hätten und beweisen, daß Histria in den ersten Jahrhunderten nach seiner Gründung mit den nordpontischen Gebieten Handelsbeziehungen unterhalten hat.

Die zweite Frage bezieht sich auf die Münzen des Mazedonerkönigs Philipp II. Die numismatischen Forschungen bewiesen, daß das Eindringen der mazedonischen Münze mit dem Bildnis des Königs Philipp II, in zwei Etappen geteilt werden kann, da es sich um zwei Münzkategorien handelt: in der ersten sind die Münzen Philipps II., in der zweiten die Münzen nach seinem Tode enthalten. Der Verfasser zeigt, daß ein großer Teil der Tetradrachmen von Philipp II., die in der Dobrudscha gefunden wurden, zu den Ausgaben nach seinem Tode gehören. Ferner stellt der Autor die historischen Implikationen dieser Geschehen in der griechischen und getischen Welt dar.